

Соломія Турчин,
студентка педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ЗМІСТОВІ Й МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА: ЕФЕКТИВНЕ ВИВЧЕННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОГО МАТЕРІАЛУ ДРУГОКЛАСНИКАМИ

У статті розглянуто методи ефективного вивчення дитячої літератури у 2 класі. Особливу увагу приділено розвитку мовленнєвих і літературних компетентностей учнів через роботу з художніми творами. Визначено ключові чинники, що впливають на сприйняття літературних творів, зокрема виразність читання та аналіз художніх засобів мови. Акцент зроблено на використанні інтерактивних інструментів (LearningApps) для полегшення засвоєння матеріалу та активізації уваги дітей. Завдання для аналізу творів сприяють розвитку емоційного сприйняття і глибокого осмислення тексту.

Ключові слова: методика, дитяча література, творчий розвиток, другокласники.

Вступ

Підручник є одним із найважливіших елементів освітнього процесу, який відіграє ключову роль в організації освітнього процесу на уроках як для вчителя, так і для учнів. Він слугує основним джерелом знань, засобом організації навчальної діяльності та інструментом методичного супроводу, передбачає як колективне, так і самостійне опрацювання навчального матеріалу учнями. Особливо це актуально в контексті Нової української школи (НУШ), де навчання орієнтоване на особистісний розвиток учня, формування його ключових компетентностей та інтегроване в реальні життєві ситуації. Якість змістового наповнення та методичне опрацювання матеріалу визначають ефективність засвоєння знань другокласниками, що безпосередньо впливає на формування їхніх мовно-літературних знань, умінь і навичок. Зміст і завдання мовно-літературної освітньої галузі у початковій школі спрямовані на розвиток мовлення, критичного мислення та читацької культури молодших школярів. Саме через навчання мови та літератури діти опановують навички

спілкування, розширюють словниковий запас, вчать аналізувати та інтерпретувати тексти. Тому важливо, щоб підручник містив якісно підібрані художні та інформаційні тексти, різнорівневі завдання, які сприяють усвідомленому читанню, а також інтерактивні методи навчання, що мотивують учнів до активної роботи.

Гармонійне й зрозуміле викладення навчального матеріалу сприяє розвитку в учнів інтересу до навчання, полегшує процес сприйняття та осмислення інформації. Від чіткої структури підручника, доступності пояснень, наявності ілюстративного матеріалу, вправ та завдань залежить, наскільки ефективно молодші школярі засвоюватимуть мовні й літературні знання. Дослідження особливостей побудови, змістового й методичного наповнення, функцій сучасних підручників для початкової школи здійснювали Н. Богданець-Білоskalенко, Я. Кодлюк, Т. Качак, Н. Максименко, В. Павленко, Н. Хребтова та ін. З огляду на постійне оновлення навчально-методичної бази освітнього процесу, аналіз змістових і методичних аспектів сучасних підручників для в рамках концепції НУШ є актуальним і необхідним для підвищення якості навчання. На нашу думку, доцільно розглядати цю проблему комплексно, враховуючи поділ на класи та принцип наступності.

Мета статті – аналіз змістових і методичних аспектів сучасного підручника, які забезпечують ефективне вивчення мовно-літературного матеріалу другокласниками.

Результати дослідження

Аналізуючи сучасні підручники з мови і читання чи інтегрованого курсу для другого класу, важливо враховувати вікові особливості сприймання учнями мовно-літературного матеріалу. Від того, як підручник побудований, а його текстуальний та методичний компоненти спрямовані на активізацію мислення, мовлення та емоцій другокласників, залежить ефективність засвоєння ними навчального матеріалу. Змістові компоненти повинні відповідати пізнавальним можливостям дітей цього віку, а методичний апарат

підручника має сприяти їхній активній взаємодії з текстами, формуванню читацьких умінь, розвитку мовлення та творчого мислення. Як стверджує Т. Качак, «більшість підручників з літературного читання укладені за тематичним принципом, з врахуванням змісту вивчення матеріалу у певні пори року. Увесь навчальний матеріал ґрунтується навколо тем» [1, с. 34]. Підручники відповідають реалізації змістових ліній навчальних програм.

Учитель використовує ті методи та прийоми роботи з підручником, які допомагають другокласникам краще зрозуміти зміст тексту, уявити предметні явища, розширити словниковий запас і поступово формувати навички аналізу художнього тексту. Важливим завданням є створення умов для емоційного сприймання твору, співпереживання героям, а також розвитку навичок зв'язного мовлення та творчого письма. На ефективність вивчення мовно-літературного матеріалу впливають такі чинники: структура та наповнення підручника, відповідність текстів віковим особливостям дітей, методи їх опрацювання, а також рівень сформованості в учнів читацької компетентності. Глибина розуміння прочитаного залежить від доступності мовного матеріалу, наявності візуальної підтримки, змістовності завдань і вправ, які спонукають дітей до активного використання мовленнєвих навичок. Якщо підручник не враховує цих аспектів, у школярів може знижуватися мотивація до навчання.

Сучасні підручники з української мови та літературного читання для другого класу містять різноманітні тексти, які сприяють розвитку мовних і читацьких компетентностей учнів. Важливим аспектом ефективного засвоєння матеріалу є методична організація роботи з текстами, яка враховує вікові особливості другокласників. На думку В. Сухомлинського, «читання — це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ», тому підручник має бути структурованим так, щоб стимулювати інтерес учнів до навчання, розвивати їхню уяву та критичне мислення [5].

Зміст підручника повинен забезпечувати гармонійне поєднання художнього та дидактичного матеріалу. Особливу увагу слід приділяти

доступності текстів, їхній емоційній насиченості та відповідності життєвому досвіду дітей. Як зазначав О. Потебня, розуміння тексту відбувається через активне залучення уяви та мовного досвіду дитини. Саме тому методичний апарат підручника, як зауважує Я. Кодлюк, повинен містити завдання, що розвивають мовленнєву активність, формують навички аналізу тексту та спонукають до творчої діяльності [3].

Зокрема, робота з літературними творами в підручнику повинна включати: підготовку до читання (актуалізацію життєвого досвіду, пояснення ключових слів, мотиваційні запитання); читання та аналіз змісту (визначення основної думки, виділення художніх засобів, робота з емоційно-зabarвленими словами); вправи і завдання на основі прочитаного (творчі завдання, переказ, складання власних розповідей, інсценізація тощо).

«У педагогіці підручник розглядається не лише як носій змісту освіти, а й як технологічна модель навчальної діяльності, що цілісно та послідовно відображає всі основні етапи процесу навчання» [4, с. 2], – підкреслює В.Павленко. Так і в мовно-літературній освіті: за допомогою підручника вчитель організовує роботу учнів, спрямовану на формування читацької, літературознавчої, особистісно-діяльнісної та бібліотечно-бібліографічної компетентностей – компонентів літературної компетентності.

На прикладі текстів відомих дитячих письменників, таких як Ганна Чубач, Наталя Забіла, Леся Українка, можна спостерігати, як ритміка, рима та образність допомагають формувати поетичний слух і мовне чуття учнів. Якість мовного матеріалу підручника відіграє важливу роль у становленні особистості дитини. Щоб повноцінно сприймати навчальні тексти, другокласники повинні мати певний рівень мовного розвитку. Проте образність художнього висловлення не завжди їм зрозуміла, що може призводити до «неправдивої» виразності читання (неправильного інтонування, неточного розуміння слів, хибного тлумачення змісту). Тому завдання учителя – навчити дітей розпізнавати й аналізувати образні засоби мови.

Робота з підручником повинна забезпечувати гармонійне поєднання аналізу мовно-літературного матеріалу та його змістової складової. Надзвичайно важливо навчати дітей правильно розуміти й використовувати художні засоби. Аналізуючи текст, учні глибше занурюються в його зміст, що сприяє розширенню їхнього словникового запасу, розвитку образного мислення та мовлення. Аналіз змісту тексту у підручниках здійснюється за такими напрямками: змістовий (визначення головної думки, ідеї, сюжету), роботу над виразністю читання (інтонація, темп, емоції) та аналіз художніх засобів (епітети, порівняння, метафори).

Важливо, щоб другокласники поступово навчалися усвідомлено працювати з художнім текстом. Наприклад, аналізуючи уривок із твору В.Нестайка «Олексій, Веселик і Жарт-Птиця», учитель може запропонувати учням знайти епітети і порівняння, такі як «пташка була, мов сонце», пояснити їх значення та уявити, яку емоцію хотів передати автор. Подібний підхід розвиває естетичний смак і літературну чутливість школярів. Для кращого розуміння художнього тексту можна використовувати цифрові інструменти, такі як LearningApps, створюючи інтерактивні головоломки чи тести для роботи з мовними одиницями тексту. Візуалізація матеріалу, використання малюнків, інтерактивних вправ сприяє глибшому осмисленню змісту твору.

Ще одним важливим аспектом є розвиток виразного читання. Учнів необхідно навчати інтонаційних особливостей мови, роботи з паузами, темпом та гучністю мовлення. Вчитель може запропонувати вправи на знаходження ключових слів у тексті та акцентування їх за допомогою логічного наголосу. Робота над художнім текстом у початкових класах передбачає також елементи творчої діяльності, яка актуальна на етапі після читання. Учні можуть створювати ілюстрації до текстів, придумувати альтернативні завершення історій або інсценізувати окремі фрагменти, адже «читаючи дитина стає співавтором письменника» [2, с. 12]. Це сприяє формуванню їхньої емоційної чутливості, розвиває мовлення та уяву.

Методичні аспекти сучасного підручника мають бути спрямовані не лише на засвоєння інформації, а й на розвиток критичного мислення, виразного мовлення та естетичного сприйняття тексту. Поєднання традиційних і сучасних методик навчання дозволяє зробити процес вивчення мовно-літературного матеріалу ефективним і цікавим для другокласників.

Аналізуючи підручник з інтегрованого курсу мови і читання для 2 класу, укладений О. Іщенко та С. Логачевською, зауважуємо дотримання у підборі текстів для читання принципів відповідності змісту віковим особливостям читачів, доступності, емоційного наповнення, спрямованості на розвиток мислення учнів (Рис. 1.). Це якісне навчальне видання, що відповідає віковим особливостям учнів, має продуману структуру, чіткий і зрозумілий текст, яскраві ілюстрації. Високий рівень художнього оформлення, доступність матеріалу та інтерактивні елементи сприяють розвитку мовлення, мислення та зацікавленості дітей у читанні. Це ефективний інструмент для формування мовних і комунікативних навичок молодших школярів.

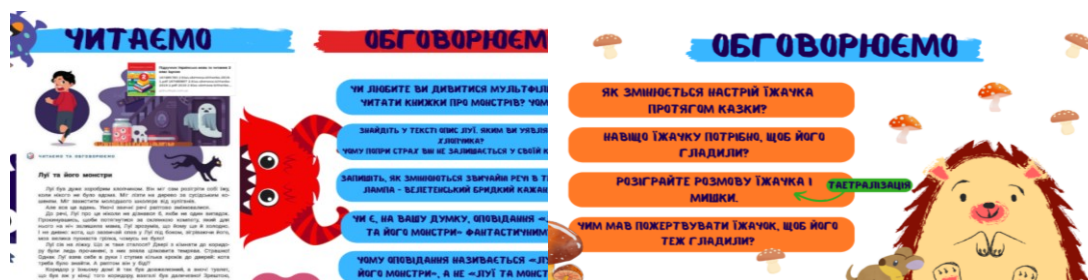

Рис. 1. Особливості підручника «Українська мова і читання» для 2 класу О. Іщенко та С. Логачевської

Висновки

Змістові та методичні аспекти сучасного підручника є основою для ефективного вивчення мовно-літературного матеріалу. Важливу роль у цьому відіграє комплексний підхід до опрацювання поетичних творів, який поєднує змістовий аналіз, роботу над виразним читанням та вивчення образних засобів мови. Методика вивчення сучасної української поезії повинна включати активне залучення учнів до розуміння художніх образів, формування їхнього естетичного сприйняття та розвитку творчих здібностей.

Аналіз тексту, виразне читання, використання ілюстрацій та цифрових інструментів сприяють більш глибокому засвоєнню матеріалу, формують читацьку, комунікативну та літературознавчу компетентність учнів. Водночас, поєднання традиційних і новітніх методів навчання дозволяє розвивати критичне мислення та емоційне сприйняття літературних творів.

Завдяки правильному вибору змісту та методик, сучасний підручник допомагає учням початкової школи не лише засвоювати мовно-літературний матеріал, але й розвивати естетичний смак, розширювати світогляд і глибше сприймати навколишній світ через твори і поезію.

Список використаних джерел

1. Качак Т. Б. Літературна освіта молодших школярів. Підручник для здобувачів вищої освіти. Івано-Франківськ: місто НВ, 2024. 200 с.
2. Качак Т. Б. Українська література для дітей та юнацтва. К.: ВЦ «Академія», 2025. 456с.
3. Кодлюк Я. Інновації у змісті підручників для початкової школи. *Початкова школа*. 2017. № 12. С. 42–46.
4. Павленко В. Роль підручника у розвитку креативності молодших школярів. *Українська полоністика: Зб. наук. пр.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. Вип.11. С. 255-263.
5. Проблеми сучасного підручник : зб. наук. праць / [ред. кол. ; голов. ред. О. М. Топузов]. К. : Педагогічна думка, 2019. Вип. 22. 328 с.
6. Хребтова Н. Р. Мотиваційна спрямованість підручників для початкової школи. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. 116 с.

Юлія Худак,
студентка факультету філології,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИВЧЕННІ

ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті йдеться про можливості використання ШІ при вивченні творчості Тараса Григоровича Шевченка, зокрема, реконструкція біографічних даних, документів, створення ілюстративного матеріалу, інтерпретація та аналіз художніх текстів, візуалізація образів-персонажів, оцифрування та розпізнавання рукописів, технічний переклад творів різними мовами, створення власних висловлювань у стилі Кобзаря, популяризація та переосмислення його творчої спадщини.

Ключові слова: ШІ, Т.Г. Шевченко, творчість, спадщина, нейромережі.